МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УМАНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет соціально-психологічної освіти та фізичної культури
Кафедра психології

Допущено до захисту
« » травня 2026 р.
В.о. зав. кафедри
_____ Борис ЯКИМЧУК

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА БАКАЛАВРА

ВПЛИВ ВНУТРІШНЬОЇ МОТИВАЦІЇ НА ПРОФЕСІЙНЕ САМОВИЗНАЧЕННЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ

Виконала студентка IV курсу
П/41 групи
освітньої програми: Психологія
спеціальності: 053 Психологія
Ломако Валерія Віталіївна
Керівник – кандидат психологічних наук, доцент
Дудник Оксана Андріївна

Умань – 2026

ЗМІСТ

ВСТУП **3**

РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ ВНУТРІШНЬОЇ МОТИВАЦІЇ ТА ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ **7**

1.1. Мотивація особистості як предмет психологічного дослідження 7

1.2. Внутрішня мотивація як фактор усвідомленого професійного вибору 12

1.3. Професійне самовизначення старшокласників у сучасних умовах 16

РОЗДІЛ 2 ДОСЛІДЖЕННЯ ВНУТРІШНЬОЇ МОТИВАЦІЇ СТАРШОКЛАСНИКІВ **25**

2.1. Організація та методологія дослідження..... 25

2.2. Аналіз результатів емпіричного дослідження. ..... .27

РОЗДІЛ 3 ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАНЯ ВНУТРІШНЬОЇ МОТИВАЦІЇ СТАРШОКЛАСНИКІВ..... **29**

3.1. Роль школи у формуванні внутрішньої мотивації учнів 29

3.2. Психологічні методи і форми роботи зі старшокласниками 33

3.3.Рекомендації щодо стимулювання внутрішньої мотивації старшокласників..... 37

ВИСНОВКИ **42**

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ **44**

ВСТУП

Актуальність дослідження обумовлена тим, що, незважаючи на наявність численних наукових розробок щодо професійного самовизначення підлітків (Василенко Л.П., 2019) [1], у сучасній українській освіті недостатньо уваги приділяється психологічним механізмам формування внутрішньої мотивації, що безпосередньо впливає на усвідомлений вибір професії. Більшість існуючих досліджень фокусуються на зовнішніх стимуляторах і соціально-економічних чинниках, залишаючи поза увагою психологічні процеси, що лежать в основі самовизначення. Таким чином, вивчення взаємозв'язку внутрішньої мотивації та професійного самовизначення старшокласників є актуальним завданням сучасної психології розвитку та педагогічної практики.

Для старшокласників вибір майбутньої професії є важливим етапом формування життєвої траєкторії, що впливає на їх соціальне становлення, самореалізацію та психологічне благополуччя. У цей період особливого значення набуває усвідомлений професійний вибір, тісно пов'язаний із розвитком мотиваційної сфери особистості. Як зазначають М. В. Савчин [1], Л. П. Василенко [63], професійне самовизначення старшокласників залежить від рівня сформованості внутрішніх мотивів, інтересів і ціннісних орієнтацій.

Внутрішня мотивація виступає одним із провідних чинників професійного самовизначення, оскільки забезпечує стійкий інтерес до обраної діяльності, орієнтацію на самореалізацію та відповідальність за професійний вибір (Г. С. Костюк, М. Й. [33] Боришевський [56]). Зарубіжні дослідження (Е. Десі, Р. Раян [59]) підтверджують, що автономна мотивація, самоефективність і відчуття компетентності є необхідними психологічними умовами готовності до кар'єрного вибору.

Мета дослідження – розкрити роль внутрішньої мотивації у процесі професійного самовизначення старшокласників, а також визначити психологічні умови, що сприяють усвідомленому вибору професії.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати наукову літературу з проблеми мотивації особистості та професійного самовизначення.

2. Визначити психологічні характеристики внутрішньої мотивації, що впливають на професійний вибір старшокласників.

3. Провести емпіричне дослідження рівня внутрішньої мотивації та професійного самовизначення учнів старших класів.

4. Розробити рекомендації щодо психологічної підтримки формування внутрішньої мотивації для успішного професійного самовизначення.

Об'єкт дослідження – процес професійного самовизначення старшокласників у контексті розвитку внутрішньої мотивації.

Предмет дослідження – психологічні механізми та особливості внутрішньої мотивації, що впливають на усвідомлений вибір професії старшокласниками.

Методи дослідження:

- теоретичний аналіз, порівняння, узагальнення та систематизація наукових джерел з проблем внутрішньої мотивації та професійного самовизначення старшокласників;

- анкетування, тестування, психодіагностичні методики, зокрема: опитувальник «Мотивація досягнення успіху та уникнення невдач» (А. Реан), методика для визначення рівня самооцінки учнів «Тест Дембо-Рубінштейн», а також методика дослідження рівня професійного самовизначення старшокласників (Л. Йовайша);

- кількісний та якісний аналіз отриманих результатів для визначення взаємозв'язку між показниками внутрішньої мотивації та рівнем професійного самовизначення.

Експериментальна база – старшокласники закладів шкільної освіти міста Звенигородка, вибірка становить 40 осіб – 20 учнів 10-х класів (7 хлопців і 13 дівчат); 20 учнів 11-х класів (4 хлопця і 16 дівчат). Організація дослідження передбачала дотримання етичних норм, добровільну участь та конфіденційність отриманих даних.

Практичне значення полягає у можливості використання результатів дослідження в психолого-педагогічній роботі шкіл, центрах профорієнтації та психологічного супроводу учнів, а також у розробці рекомендацій для психологів, педагогів та батьків щодо стимулювання внутрішньої мотивації та підтримки професійного вибору старшокласників [7].

Структура роботи включає вступ, три розділи, висновки, список використаних джерел. Основна частина роботи складається з 3 розділів: теоретичного аналізу проблеми, дослідження внутрішньої мотивації старшокласників та практичних аспектів її формування. Робота містить 47 сторінок основного тексту, 12 таблиць, 3 рисунків, список використаних джерел налічує 55 позицій.

РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ ВНУТРІШНЬОЇ МОТИВАЦІЇ ТА ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ

1.1. Мотивація особистості як предмет психологічного дослідження

Мотивація – це ключове поняття в психології, що пояснює, чому людина діє, куди спрямована її діяльність і наскільки вона наполеглива. Це внутрішня сила, яка спонукає нас ставити цілі, розвиватися та реалізовувати свій потенціал. Мотивація об'єднує наші потреби, інтереси, цінності, переконання та бажання, надаючи нашій активності послідовності та сили в усіх аспектах життя [3].

У психології, за поглядами А. Маслоу, мотивацію розуміють як складну систему, що складається з мислення, почуттів та дій. Мислення допомагає нам визначати, чого ми хочемо досягти, оцінювати свої сили та передбачати наслідки. Почуття включають зацікавленість, радість та внутрішнє прагнення, які виникають під час діяльності. Дії ж – це конкретні кроки, які ми робимо для досягнення своїх цілей.

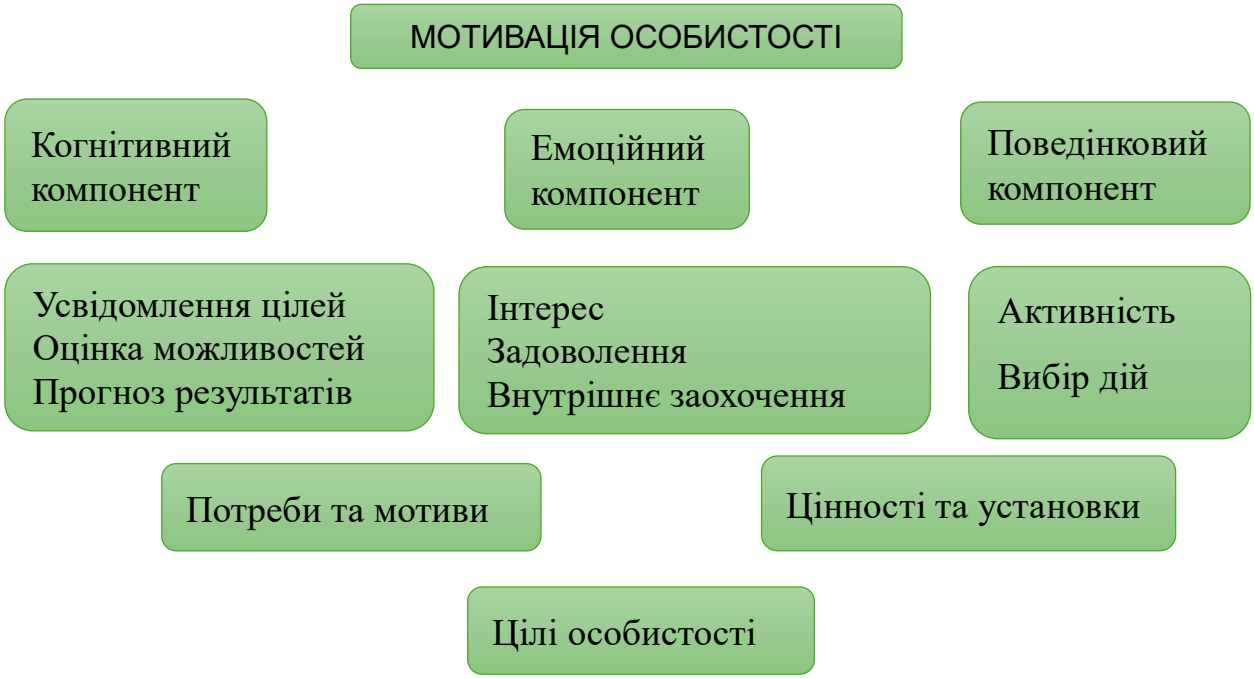

Рис. 1.1. Структура мотивації особистості

Як показано на рисунку 1.1, мотивація особистості має складну багаторівневу структуру, що включає когнітивний, емоційний та поведінковий компоненти. Їх взаємодія забезпечує перехід від внутрішніх потреб і мотивів до формування цілей та реальної поведінкової активності. Важливу роль у цьому процесі, за теоріями К. Роджерса та Д. МакКлелланда відіграють цінності та установки, які надають мотивації стійкості та довготривалого характеру. Саме узгодженість усіх компонентів мотиваційної структури створює психологічні передумови для усвідомленого професійного самовизначення старшокласників [17].

Мотивація є динамічною системою, у якій взаємодіють кілька основних компонентів:

Потреби – внутрішні стани, що виникають у зв’язку з нестачею чогось необхідного для життя, розвитку та самореалізації. Потреби поділяються на фізіологічні, психологічні та соціальні, і саме їх задоволення визначає спрямованість поведінки.

Мотиви – психічні форми, які конкретизують потреби і спонукають до дії. Вони забезпечують внутрішнє «поштовхове» зусилля для досягнення певного результату.

Цілі – усвідомлені бажані результати, які людина прагне досягти, визначаючи напрямок своєї діяльності. Установки та цінності – внутрішні орієнтири, що, на думку К. Роджерса, регулюють поведінку та визначають пріоритети діяльності. Вони забезпечують стійкість мотивації і визначають, наскільки особистість здатна до самореалізації у довгостроковій перспективі.

Поведінкова активність – зовнішній прояв мотивації у вигляді конкретних дій та вчинків, спрямованих на досягнення цілей.

Важливою характеристикою мотивації є її здатність поєднувати внутрішні та зовнішні чинники впливу. Зовнішня мотивація формується під впливом соціальних стимулів, оцінок, винагород або покарань. Вона часто пов’язана з тимчасовим ефектом та залежить від умов зовнішнього середовища. Внутрішня мотивація визначається особистісними цінностями,

інтересом до діяльності, прагненням до саморозвитку та самореалізації. Вона сприяє формуванню стійких установок і більш ефективній діяльності, оскільки людина працює не заради зовнішніх винагород, а заради власного розвитку і задоволення від процесу.

Мотивація також класифікується за різними ознаками. За характером джерела стимулу розрізняють внутрішню та зовнішню мотивацію. За тривалістю дії виділяють короткострокову і довгострокову мотивацію. За спрямованістю – на досягнення успіху, уникнення невдач, саморозвиток, соціальну реалізацію. Така класифікація дозволяє більш глибоко аналізувати мотиваційні процеси та їх вплив на поведінку людини, зокрема на професійний вибір [21].

Для узагальнення основних підходів до розуміння мотивації особистості та їх значення для професійного самовизначення старшокласників у роботі наведено характеристику основних видів мотивації (табл. 1.1).

Таблиця 1.1.

Характеристика основних видів мотивації особистості

Вид мотивації	**Основне джерело**	**Ключові ознаки**	**Значення для професійного самовизначення**
Внутрішня	Інтереси, цінності, потреба в самореалізації	Стійкість, автономність, задоволення від діяльності	Сприяння усвідомленому вибору професії, відповідному здібностям
Зовнішня	Соціальні стимули, оцінки, винагороди	Залежність від умов, коротко тривалість	Стимуляція вибору престижної, але не завжди особистісно значущої професії
Мотивація досягнення успіху	Прагнення до результату	Активність, ініціативність, відповідальність	Підтримка професійних амбіцій та кар’єрного зростання
Мотивація уникнення невдач	Страх помилок, негативної оцінки	Обережність, зниження ризику	Обмеження професійного вибору і зниження впевненості

Як видно з таблиці 1.1, саме внутрішня мотивація та мотивація досягнення успіху створюють найбільш сприятливі психологічні умови для усвідомленого професійного вибору, оскільки вони ґрунтуються на особистісних інтересах, цінностях і прагненні до самореалізації.

Мотивація тісно взаємопов'язана з іншими психологічними процесами. Вона взаємодіє з когнітивними процесами, такими як мислення, планування та прийняття рішень, емоційними процесами, які визначають інтерес і задоволення від діяльності, а також з особистісними рисами, що впливають на вибір професійного шляху. У старшокласників мотивація не лише визначає активність у навчанні, але й впливає на формування ціннісних орієнтирів, визначення життєвих цілей та усвідомлений вибір майбутньої професії [8].

Особливо важливим у психології є розуміння мотивації як процесу саморегуляції особистості. Вона забезпечує здатність людини оцінювати власні ресурси, ставити реалістичні цілі, планувати дії та коригувати поведінку у відповідності до результатів. Подібний підхід розвивався у працях С. Рубінштейна, який розглядав психіку як єдність свідомості та діяльності, де людина – суб'єкт свого власного стилю поведінки. Ця функція мотивації є критичною для професійного самовизначення, оскільки допомагає старшокласникам усвідомлено обирати професії, які відповідають їх здібностям, інтересам та особистісним цінностям. У цьому

Важливе місце у психологічних дослідженнях мотивації займають наукові підходи та теорії, що пояснюють механізми її формування і функціонування. Зокрема, у класичних теоріях мотивації (А. Маслоу, К. Роджерс) мотивація розглядається як ієрархічна система потреб, де вищі рівні пов'язані з потребою у самореалізації та особистісному зростанні. У цьому контексті внутрішня мотивація виступає провідним чинником розвитку особистості, оскільки ґрунтується на усвідомлених цінностях і внутрішніх прагненнях.

Сучасні дослідження в галузі пізнання та гуманістичної психології, зокрема роботи Е. Десі та Р. Раяна, а також подальші емпіричні дослідження

К. Шелдона вказують на ключову роль самої особистості у формуванні її мотиваційних установок. Теорія самодетермінації пояснює, що внутрішня мотивація розквітає тоді, коли задовольняються три основні психологічні потреби: свобода вибору (автономія), відчуття власної ефективності (компетентність) та приналежність до спільноти (пов'язаність). Ці фактори є особливо критичними для підлітків та юнаків, оскільки саме в цей період вони активно шукають шляхи до самостійності, прагнуть підтвердження своїх здібностей та усвідомлення власної значущості в соціумі.

Аналіз наукових підходів до розуміння мотивації дозволяє стверджувати, що означена категорія є однією з найбільш складних у психологічній науці. У вітчизняній психологічній школі фундамент дослідження мотивації закладено у працях Г. Костюка [33], який розглядав мотивацію як внутрішню спонукальну силу, що забезпечує перехід від зовнішніх впливів до внутрішньої активності особистості. Згідно з його поглядами, розвиток мотиваційної сфери є ключовим етапом становлення суб’єктності старшокласника.

У сучасному науковому дискурсі виділяють кілька провідних підходів до аналізу мотивації:

- Діяльнісний підхід (С. Максименко [58]): мотивація досліджується як процес опредметнення потреб людини у конкретних видах діяльності. С. Максименко [58] наголошує на генетичній природі мотивації, яка розгортається від базових потреб до вищих духовних прагнень особистості.

- Гуманістичний підхід (А. Маслоу [60]): мотивація розглядається як прагнення до самоактуалізації. Професійний вибір у цьому контексті є способом реалізації унікального потенціалу людини.

- Теорія самодетермінації (Е. Десі, Р. Раян [59]): є фундаментальною для розуміння внутрішньої мотивації. Автори доводять, що мотивація є внутрішньою лише тоді, коли вона ґрунтується на задоволенні потреб в автономії, компетентності та соціальній пов’язаності.

Як зазначає український дослідник С. Занюк [57], внутрішня мотивація характеризується тим, що спонукання до дії лежить у самій діяльності. Тобто процес навчання чи професійної підготовки приносить задоволення сам по собі, незалежно від зовнішніх винагород.

У межах діяльнісного підходу мотивація розглядається як процес, тісно пов'язаний зі змістом та умовами діяльності. Змістовно насичена, особистісно значуща діяльність сприяє формуванню внутрішньої мотивації, тоді як формалізовані та зовнішньо контрольовані види діяльності переважно активізують зовнішні мотиви. Це положення має принципове значення для освітнього середовища, оскільки саме характер навчальної діяльності впливає на розвиток навчальної та професійної мотивації старшокласників.

Мотивація особистості постає не лише як сукупність окремих мотивів, а як цілісна система, що формується під впливом внутрішніх потреб, соціального середовища та індивідуального досвіду. Її розвиток у старшому шкільному віці створює психологічні передумови для усвідомленого професійного самовизначення та побудови життєвої перспективи [24].

Мотивація особистості є багатовимірним психологічним феноменом, що охоплює потреби, мотиви, цілі, цінності та поведінкову активність. Вона виступає основою формування професійних намірів, сприяє розвитку внутрішньої активності та саморегуляції, що є ключовими умовами для усвідомленого вибору професії старшокласниками. Дослідження мотивації дозволяє не лише розкривати закономірності поведінки людини, а й створювати ефективні умови для психологічного супроводу професійного самовизначення та формування внутрішньої мотивації в освітньому середовищі.

1.2. Внутрішня мотивація як фактор усвідомленого професійного вибору

Внутрішня мотивація є ключовим фактором, що визначає усвідомлений вибір професії старшокласниками. Вона виникає із внутрішнього інтересу до діяльності, прагнення до саморозвитку, задоволення від процесу та бажання реалізувати власний потенціал. На відміну від зовнішньої мотивації, яка базується на винагородах, оцінках або соціальному схваленні, внутрішня мотивація забезпечує стійкість поведінки та спрямованість на довгострокові цілі, що особливо важливо у виборі майбутньої професії.

Психологічні механізми внутрішньої мотивації в контексті професійного становлення були предметом вивчення Г. Костюка [33] та М. Боришевського [56]. Зокрема, Г. Костюк [33] підкреслював, що професійне самовизначення є результатом внутрішньої активності особистості, яка свідомо співвідносить свої прагнення із суспільними запитами.

Важливий внесок у розуміння динаміки мотиваційних процесів зробив С. Занюк [57], який розглядає мотивацію як складну систему, що містить і процесуальні, і результативні компоненти. Згідно з його підходом, внутрішньо мотивована діяльність супроводжується «почуттям потоку» та глибоким інтересом до самого змісту професійних завдань, а не лише до кінцевого результату чи винагороди.

У процесі професійного самовизначення внутрішня мотивація виконує кілька важливих функцій:

Організаційна функція – вона визначає порядок дій і спрямовує поведінку старшокласника на досягнення конкретних цілей, пов’язаних з професійним розвитком.

Регулятивна функція – сприяє самоконтролю, плануванню та оцінці власних дій, що дозволяє коригувати професійні наміри відповідно до особистих здібностей і можливостей.

Стимулююча функція – активізує пошук інформації, розвиток навичок і компетенцій, необхідних для успішної професійної діяльності.

Ціннісно-орієнтована функція – формує пріоритети, цінності та ставлення до майбутньої професії, забезпечуючи усвідомлений вибір, а не спонтанне рішення під впливом зовнішніх факторів.

Внутрішня мотивація проявляється через інтерес до професійної діяльності, готовність до навчання і самовдосконалення, а також через усвідомлення значущості майбутньої професії для особистісного та соціального розвитку. Старшокласники, які мають високий рівень внутрішньої мотивації, частіше здійснюють свідомий вибір професії, враховують власні здібності, інтереси та життєві цілі, а також більш відповідально ставляться до підготовки та реалізації професійних планів [10].

Психологічні механізми внутрішньої мотивації включають когнітивні, емоційні та особистісні компоненти. Когнітивний аспект полягає у формуванні усвідомлених намірів і плануванні діяльності, емоційний – у задоволенні від процесу та переживанні позитивних емоцій, особистісний – у відчутті самореалізації та розвитку власного потенціалу. У комплексі ці механізми забезпечують активність і цілеспрямованість старшокласників у виборі професії.

Важливим аспектом аналізу внутрішньої мотивації як чинника професійного вибору є її роль у формуванні відповідальності за власне майбутнє. За наявності внутрішньої мотивації старшокласники сприймають вибір професії не як зовнішньо нав’язане рішення, а як особисто значущий життєвий крок. Це сприяє усвідомленому прийняттю рішень, готовності долати труднощі та наполегливо працювати над досягненням професійних цілей.

Внутрішньо мотивований професійний вибір також знижує ризик помилкового професійного самовизначення. Орієнтація на власні інтереси, здібності та цінності дозволяє уникати ситуацій, коли вибір професії здійснюється виключно під впливом моди, очікувань батьків або соціального

престижу. У довгостроковій перспективі це позитивно позначається на психологічному благополуччі особистості, рівні професійної адаптації та задоволеності трудовою діяльністю.

У старшому шкільному віці внутрішня мотивація набуває особливої значущості у зв'язку з формуванням життєвої перспективи. Саме в цей період відбувається інтеграція уявлень про себе, власні можливості та бажане професійне майбутнє. Внутрішня мотивація виступає психологічним підґрунтям для побудови реалістичних професійних планів і визначення шляхів їх досягнення [22].

Внутрішня мотивація безпосередньо пов'язана з професійними інтересами та схильностями особистості. Вона визначає, які сфери діяльності є привабливими для учня, сприяє розвитку самостійності у прийнятті рішень та формує готовність до активної участі у професійному житті. Усвідомлений вибір професії, підтриманий внутрішньою мотивацією, забезпечує більш високу ефективність навчання, адаптацію до професійного середовища та довгострокову задоволеність від обраної професії.

Особливу роль внутрішня мотивація відіграє у формуванні самосвідомості старшокласників. Вона сприяє реалістичній оцінці власних здібностей, розвитку ціннісних орієнтирів і формуванню професійної ідентичності. Усвідомлення своїх сильних і слабких сторін, інтересів і потреб дозволяє старшокласникам зробити вибір професії, який відповідає їх внутрішнім мотивам і життєвим цілям, а не лише зовнішнім вимогам або тиску соціального оточення [38].

Внутрішня мотивація є вирішальним фактором усвідомленого професійного вибору старшокласників. Вона забезпечує:

- активну участь у виборі професії;
- розвиток професійних інтересів і схильностей;
- формування самостійності та відповідальності;
- інтеграцію особистісних цінностей із професійними намірами.

Для узагальнення основних проявів внутрішньої мотивації та їх впливу на усвідомлений професійний вибір старшокласників у роботі подано таблицю 1.2.

Таблиця 1.2.

Вплив внутрішньої мотивації на професійний вибір старшокласників

Прояв внутрішньої мотивації	**Психологічний зміст**	**Вплив на професійний вибір**
Стійкий інтерес до діяльності	Зацікавленість змістом професії	Вибір професії за власними інтересами
Прагнення до саморозвитку	Орієнтація на особистісне зростання	Готовність до навчання і професійного розвитку
Усвідомлення власних здібностей	Адекватна самооцінка	Реалістичність професійних планів
Автономність у прийнятті рішень	Самостійність і відповідальність	Незалежність від зовнішнього тиску

Дані таблиці 1.2 свідчать, що внутрішня мотивація забезпечує не лише активність у процесі вибору професії, а й формує психологічну готовність до тривалої професійної реалізації, що є важливою умовою успішного професійного самовизначення.

Розуміння механізмів внутрішньої мотивації дозволяє створювати ефективні психолого-педагогічні умови для професійного самовизначення, спрямовані на розвиток усвідомленого вибору, формування мотиваційної стійкості та підвищення рівня самореалізації старшокласників. У наступному підрозділі буде розглянуто безпосередньо процес професійного самовизначення старшокласників у сучасних умовах, де внутрішня мотивація виступає ключовим детермінантом цього процесу.

1.3. Професійне самовизначення старшокласників у сучасних умовах

Професійне самовизначення старшокласників є складним психологічним процесом, який включає усвідомлення власних здібностей, інтересів, цінностей, а також соціальних і економічних умов, що впливають на вибір майбутньої професії. Воно починає формуватися у підлітковому віці

та набуває особливої актуальності в старших класах школи, коли перед учнями постає необхідність прийняття відповідальних рішень щодо свого майбутнього.

Проблема професійного самовизначення старшокласників є об'єктом досліджень у багатьох країнах світу, де вона розглядається як складний психологічний та соціально-педагогічний процес. У зарубіжній психологічній науці професійне самовизначення трактується не лише як вибір конкретної професії, а як формування у підлітка цілісної професійної ідентичності, що включає усвідомлення власних здібностей, інтересів, цінностей і життєвих перспектив.

Сучасні умови соціального, економічного та технологічного розвитку створюють нові виклики для процесу професійного самовизначення. Ринок праці стає більш динамічним та конкурентним, з'являються нові професії, що потребують високого рівня компетентностей і гнучкості. У цьому контексті важливим стає розвиток у старшокласників здатності до самостійного аналізу власних інтересів, оцінки здібностей та прогнозування перспектив професійної діяльності [20].

Професійне самовизначення включає кілька взаємопов'язаних компонентів:

Пізнавальний компонент – усвідомлення власних здібностей, інтересів, схильностей та життєвих цінностей. Учні оцінюють свої сильні та слабкі сторони, визначають пріоритети у навчанні та діяльності, що є основою для вибору професійного напряму.

Мотиваційний компонент означає підготовку людини до майбутньої професійної діяльності на рівні внутрішньої готовності. Висока внутрішня мотивація сприяє активному пошуку інформації про професії, розвитку необхідних умінь і навичок, а також усвідомленому прийняттю рішення щодо вибору професійного шляху.

Поведінковий компонент – конкретні дії, спрямовані на професійний розвиток: участь у профорієнтаційних заходах, вибір предметів та курсів навчання, проходження практики або стажувань [2].

Ціннісно-орієнтований компонент – усвідомлення значущості професії для власного розвитку та життя у соціумі, інтеграція професійного вибору із власними життєвими цінностями.

Процес професійного самовизначення старшокласників є динамічним і може відбуватися у кілька етапів:

Пошуковий етап – формування уявлення про різні професії, збір інформації про сфери діяльності та ринок праці;

Рефлексивний етап – усвідомлення власних інтересів і здібностей, зіставлення їх із вимогами професій;

Прийняття рішення – вибір професійного напряму, визначення життєвих цілей та планів;

Закріплення вибору – активні дії, спрямовані на підготовку до обраної професії, розвиток необхідних компетентностей та навичок.

Психологічна сутність професійного самовизначення у старшому шкільному віці полягає у формуванні стійкої професійної спрямованості. На відміну від простого вибору професії, самовизначення за В. Рибалкою [61] - це акт утвердження своєї гідності через вибір сфери праці, що відповідає внутрішнім ціннісним орієнтаціям.

Дослідник В. Моргун [62] визначає професійне самовизначення як багатомірний процес, що включає когнітивний (знання про професію), емоційний (ставлення до фаху) та поведінковий (реальні кроки до оволодіння фахом) компоненти.

Психологічними чинниками професійного самовизначення старшокласників, згідно з концепцією М. Боришевського,[56] є:

- Суб’єктна позиція: здатність підлітка бути автором власного життя, приймати рішення без зовнішнього тиску.

- Ціннісні орієнтації: внутрішні фільтри, через які старшокласник оцінює значущість тієї чи іншої професії.

- Адекватна самооцінка: співвідношення власних можливостей із вимогами майбутньої професії.

- Рівень внутрішньої мотивації: прагнення до саморозвитку в обраній галузі, а не лише орієнтація на престиж чи матеріальні блага.

Важливу роль у сучасному інформаційному середовищі відіграє також чинник психологічної готовності до професійної мобільності, що в роботах Л. Василенко розглядається як здатність особистості гнучко реагувати на зміни ринку праці, спираючись на стійке ядро внутрішніх мотивів.

Важливою характеристикою професійного самовизначення старшокласників у сучасних умовах є його варіативність і відкритість до змін. З огляду на нестабільність ринку праці та швидкий розвиток технологій, професійний вибір дедалі частіше розглядається не як одноразове рішення, а як тривалий процес, що може коригуватися протягом життя. У цьому контексті особливої значущості набуває сформованість у старшокласників готовності до професійної мобільності, безперервного навчання та освоєння нових компетентностей.

Сучасне інформаційне середовище також істотно впливає на професійне самовизначення. Соціальні мережі, онлайн-платформи, професійні спільноти та цифрові освітні ресурси розширюють можливості ознайомлення з професіями, водночас створюючи ризик поверхневого або ідеалізованого сприйняття окремих видів діяльності. За відсутності сформованої внутрішньої мотивації та критичного мислення старшокласники можуть орієнтуватися на зовнішню привабливість професій, а не на їх реальний зміст і вимоги.

Окремої уваги потребує роль школи як інституційного середовища професійного самовизначення. Освітній заклад може виступати не лише джерелом знань, а й простором для формування професійних інтересів, розвитку самопізнання та усвідомлення власних можливостей. Інтеграція

профорієнтаційної роботи в освітній процес, міжпредметні зв'язки та практико-орієнтоване навчання сприяють більш глибокому розумінню учнями майбутньої професійної діяльності [39].

Для узагальнення основних чинників, що впливають на професійне самовизначення старшокласників у сучасних умовах, у роботі подано таблицю 1.3.

Таблиця 1.3.

Чинники професійного самовизначення старшокласників у сучасних умовах

Група чинників	**Зміст чинника**	**Вплив на професійне самовизначення**
Особистісні	Інтереси, здібності, цінності, самооцінка	Забезпечують відповідність професійного вибору індивідуальним особливостям
Мотиваційні	Рівень внутрішньої мотивації, прагнення до самореалізації	Сприяють усвідомленому та стійкому професійному вибору
Соціальні	Родина, школа, соціальне оточення	Можуть як підтримувати, так і обмежувати свободу вибору
Інформаційні	Доступ до інформації про професії, медіасередовище	Розширюють уявлення про професійні можливості
Економічні	Стан ринку праці, попит на професії	Впливають на прагматичні аспекти професійного вибору

Означені таблиці 1.3 свідчать, що професійне самовизначення є результатом взаємодії особистісних, мотиваційних та соціально-економічних чинників, серед яких провідне місце займає внутрішня мотивація особистості.

У сучасних умовах професійне самовизначення старшокласників все частіше відбувається за підтримки спеціалізованих програм, тренінгів та психологічних консультацій, які спрямовані на розвиток внутрішньої мотивації, самопізнання та професійної орієнтації. Використання інтерактивних методів, тестових методик та практичних вправ дозволяє учням усвідомлено формувати професійні наміри та планувати свій професійний розвиток [6].

Дослідження показують, що процес професійного самовизначення перебуває під значним впливом мотиваційної сфери особистості. У багатьох зарубіжних роботах підкреслюється роль внутрішньої мотивації у формуванні свідомого ставлення до професійного вибору. Вважається, що саме внутрішній інтерес до діяльності, прагнення до саморозвитку та задоволення від навчального процесу визначають стійкість професійних намірів та готовність до активних дій. Водночас, зовнішні фактори, такі як соціальні очікування, винагороди та тиск з боку сім'ї чи оточення, часто відіграють допоміжну або стимулюючу роль, але не завжди забезпечують усвідомленість вибору [50].

У зарубіжних дослідженнях професійне самовизначення розглядається як багатовимірний процес. Він включає когнітивні аспекти, що пов'язані з оцінкою власних здібностей і прогнозуванням професійних перспектив; мотиваційні аспекти, які визначають активність і цілеспрямованість дій; поведінкові аспекти, що проявляються у конкретних вчинках та участі у профорієнтаційних заходах; а також ціннісно-орієнтаційні аспекти, які формують усвідомлені пріоритети та життєві цілі. Ці підходи підтверджують, що внутрішня мотивація є ключовим фактором, що визначає не лише вибір професії, але й якість та ефективність професійного самовизначення.

Особлива увага у зарубіжних роботах приділяється впливу освітнього середовища на професійне самовизначення. Дослідження показують, що наявність психологічної підтримки, консультацій, тренінгів та інтерактивних профорієнтаційних програм підвищує усвідомленість вибору професії і сприяє розвитку внутрішньої мотивації. Такі програми допомагають старшокласникам усвідомити свої інтереси, здібності та цінності, а також спрямовують їх на активний пошук професійних можливостей і розвиток необхідних компетентностей.

Крім того, аналіз зарубіжних досліджень демонструє, що професійне самовизначення є динамічним і поступово змінюється під впливом соціального середовища, досвіду навчання та практичної діяльності. Деякі

дослідники підкреслюють, що раннє формування професійної мотивації і навичок саморефлексії підвищує ймовірність усвідомленого і відповідального вибору професії у старшокласників. У цьому контексті внутрішня мотивація виступає детермінантом, який дозволяє підлітку інтегрувати власні цінності та інтереси з можливостями професійного середовища [12].

У зарубіжній психології професійне самовизначення старшокласників часто аналізується в контексті теорій розвитку кар'єри та професійної ідентичності. Зокрема, у межах теорії кар'єрного розвитку наголошується, що професійний вибір формується поступово, у процесі активної взаємодії особистості з соціальним і професійним середовищем. Старшокласники розглядаються як активні суб'єкти власного професійного становлення, здатні до самопізнання, рефлексії та корекції професійних планів.

Значна кількість зарубіжних досліджень присвячена зв'язку внутрішньої мотивації з професійною ідентичністю. Доведено, що учні з високим рівнем внутрішньої мотивації демонструють більш чітке уявлення про майбутню професію, вищий рівень професійної визначеності та більшу готовність до прийняття відповідальності за професійний вибір. Внутрішня мотивація у таких дослідженнях розглядається як психологічний ресурс, що забезпечує стійкість професійних намірів навіть за умов невизначеності або змін на ринку праці [55].

Розглядаючи механізми переходу від зовнішніх стимулів до внутрішнього спонукання, доцільно звернутися до класифікації рівнів регуляції поведінки (див. табл. 2.4).

Таблиця 2.4.

Диференціація рівнів мотиваційної регуляції за Е. Десі та Р. Раяном

Тип регуляції	Провідний мотив	Ступінь самодетермінації	Характер професійного самовизначення
Внутрішня	Інтерес, задоволення від процесу	Максимальний	Проактивний, творчий, стійкий
Інтегрована	Узгодженість із цінностями «Я»	Високий	Усвідомлений, цілісний
Ідентифікована	Розуміння важливості результату	Середній	Прагматичний, цілеспрямований
Зовнішня	Нагорода, уникнення санкцій	Мінімальний	Реактивний, нестійкий, ситуативний

Дані таблиці 2.4 демонструють континуум мотивації, де ключовим критерієм успішного самовизначення виступає перехід від зовнішньої регуляції до інтегрованої та внутрішньої. Це підтверджує нашу гіпотезу про те, що чим вищий рівень автономії (самодетермінації) старшокласника, тим менш схильним він є до випадкового або нав’язаного вибору професії.

Окремий напрям зарубіжних досліджень зосереджений на впливі культурних та соціально-економічних чинників на процес професійного самовизначення. Підкреслюється, що у різних країнах роль сім’ї, школи та соціальних інститутів може відрізнятися, однак внутрішня мотивація залишається універсальним чинником, який опосередковує вплив зовнішніх умов на професійний вибір. Це свідчить про міжкультурну значущість внутрішньої мотивації як детермінанти професійного самовизначення [16].

Зарубіжні дослідження демонструють тенденцію до розгляду професійного самовизначення як безперервного процесу розвитку, що потребує підтримки внутрішньої мотивації, формування рефлексивних умінь і активної позиції особистості у плануванні професійного майбутнього.

Таблиця 2.5.

Основні підходи зарубіжних досліджень до професійного самовизначення старшокласників

Напрям досліджень	Ключові ідеї	Роль внутрішньої мотивації
Теорії кар'єрного розвитку	Професійний вибір як тривалий процес	Забезпечує стійкість і послідовність професійних намірів
Дослідження професійної ідентичності	Формування цілісного образу «Я – професіонал»	Сприяє усвідомленості та відповідальності вибору
Мотиваційні підходи	Аналіз внутрішніх і зовнішніх мотивів	Виступає провідним детермінантом професійного вибору
Освітньо-педагогічні дослідження	Вплив профорієнтаційних програм	Підсилюється через підтримувальне освітнє середовище
Кроскультурні дослідження	Вплив соціальних і культурних умов	Має універсальне значення незалежно від контексту

Узагальнені дані таблиці 2.5 підтверджують, що у більшості зарубіжних підходів внутрішня мотивація розглядається як центральний психологічний чинник усвідомленого професійного самовизначення старшокласників.

Систематизація наукових підходів дозволила виявити ключові відмінності у трактуванні мотивації професійного вибору в різних психологічних школах (див. табл. 2.6).

Порівняльний аналіз, представлений у таблиці 2.5, вказує на зміну наукової парадигми: від простого підбору професії під наявні здібності до формування внутрішнього запиту особистості на самоактуалізацію. Це обґрунтовує використання в нашому дослідженні методів, спрямованих на виявлення глибинних ціннісних орієнтацій учнів [13].

Аналіз зарубіжних досліджень підтверджує, що професійне самовизначення старшокласників є складним і багатовимірним процесом, у якому внутрішня мотивація відіграє вирішальну роль. Зарубіжні підходи підкреслюють необхідність комплексної підтримки учнів у розвитку професійних інтересів, формуванні мотиваційної активності та

усвідомленості вибору. Результати цих досліджень можуть бути використані як теоретична основа для власного емпіричного дослідження мотивації старшокласників у контексті української освітньої системи [18].

Професійне самовизначення старшокласників у сучасних умовах є складним комплексним процесом, що включає когнітивні, мотиваційні, поведінкові та ціннісні аспекти. Успішність цього процесу значною мірою залежить від розвитку внутрішньої мотивації, здатності до саморефлексії та усвідомленого підходу до вибору професії. Усвідомлений професійний вибір стає основою формування професійної ідентичності, підвищення рівня самореалізації та адаптації до змін у соціальному та професійному середовищі.

РОЗДІЛ 2 ДОСЛІДЖЕННЯ ВНУТРІШНЬОЇ МОТИВАЦІЇ СТАРШОКЛАСНИКІВ

2.1. Організація та методологія емпіричного дослідження

Дослідження внутрішньої мотивації старшокласників було спрямоване на виявлення психологічних чинників, що визначають усвідомлений вибір професії. Метою роботи було встановити рівень внутрішньої мотивації учнів старших класів та простежити її вплив на процес професійного самовизначення. Об’єктом дослідження виступала мотиваційна сфера старшокласників, що включає потреби, інтереси, ціннісні орієнтації та прагнення до самореалізації, тоді як предметом стали психологічні механізми внутрішньої мотивації та їх роль у формуванні професійних намірів.

Експериментальна база охоплювала кілька загальноосвітніх закладів міста. Учасниками дослідження стали учні закладів загальної освіти міста Звенигородка. Вибірка становить – 20 учнів 10-х класів; 20 учнів 11-х класів, 55% яких становили дівчата, а 45% – хлопці. Така вибірка є репрезентативною для досліджуваного контингенту, що дозволяє узагальнювати результати на ширшу групу старшокласників. Організація дослідження включала комплекс заходів: збір даних, їх обробку та інтерпретацію отриманих результатів [11].

Для деталізації структури психічних процесів, що підлягали аналізу, нами було систематизовано ключові показники за відповідними групами чинників (див. табл. 2.1).

Таблиця 2.1.

Психологічні чинники формування внутрішньої мотивації професійного самовизначення

Група чинників	Конкретні показники для аналізу	Очікуваний вплив на вибір професії
Когнітивні	Поінформованість про ринок праці, рівень рефлексії здібностей	Формування раціонального підґрунтя для вибору
Емоційно-ціннісні	Стійкість інтересу, професійні цінності, задоволення від діяльності	Забезпечення тривалої залученості у фахове середовище

Поведінкові	Проактивність, готовність до подолання труднощів	Трансформація намірів у реальні кроки (навчання, практика)
Соціальні	Рівень автономії від думки батьків та однолітків	Забезпечення незалежності та відповідальності за рішення

Аналіз даних таблиці 2.1 дозволяє стверджувати, що внутрішня мотивація не є ізольованим явищем, а виступає результатом синергії когнітивних та ціннісних компонентів. Зокрема, когнітивний чинник забезпечує змістовну сторону вибору, тоді як емоційно-ціннісний визначає його енергетичний потенціал.

Для вивчення внутрішньої мотивації застосовувався комплекс методів теоретичного та емпіричного характеру. Теоретичні методи дозволили здійснити аналіз наукових джерел, синтез знань і моделювання процесів мотиваційної діяльності старшокласників. Емпіричні дослідження включали анкетування та опитування учнів для виявлення їх мотиваційних установок та інтересів, тестування для оцінки особистісних ціннісних орієнтацій та схильностей, а також спостереження за поведінкою учнів у навчальному процесі.

Статистична обробка даних здійснювалася за допомогою обчислення середніх показників, визначення частоти проявів різних видів мотивації та кореляційного аналізу, що дало змогу встановити взаємозв’язок між рівнем внутрішньої мотивації та усвідомленістю професійного вибору [19].

Дослідження проводилося у кілька послідовних етапів.

На *підготовчому етапі* було проаналізовано наукову літературу, визначено об’єкт і предмет дослідження та розроблено методичні матеріали. Основний етап полягав у безпосередньому зборі даних у школах, використовуючи анкетування, тестування та спостереження.

На *аналітичному етапі* отримані дані були опрацьовані та піддані статистичному аналізу. Завершальним етапом стало узагальнення результатів і формування висновків щодо впливу внутрішньої мотивації на професійне самовизначення учнів.

2.2. Аналіз результатів емпіричного дослідження

Для оцінки внутрішньої мотивації старшокласників було проведено опитування, результати якого представлені у таблиці 2.2. Аналіз дозволяє визначити частку учнів із різним рівнем мотивації та виявити тенденції, що впливають на процес професійного самовизначення.

Таблиця 2.2.

Рівень внутрішньої мотивації старшокласників

Рівень внутрішньої мотивації	Кількість учнів	Відсоток від вибірки (%)
Високий	40	33
Середній	55	46
Низький	25	21
Всього	120	100

Як видно з даних, більшість учнів (46%) демонструють середній рівень внутрішньої мотивації, тоді як високий рівень спостерігається у 33% учнів. Це свідчить про необхідність системного стимулювання внутрішньої мотивації через педагогічну та психологічну підтримку. Низький рівень мотивації (21%) потребує особливої уваги, оскільки він може негативно впливати на усвідомлений вибір професії [40].

Для наочного відображення розподілу учнів за рівнем внутрішньої мотивації побудовано кругову діаграму (рисунок 2.1).

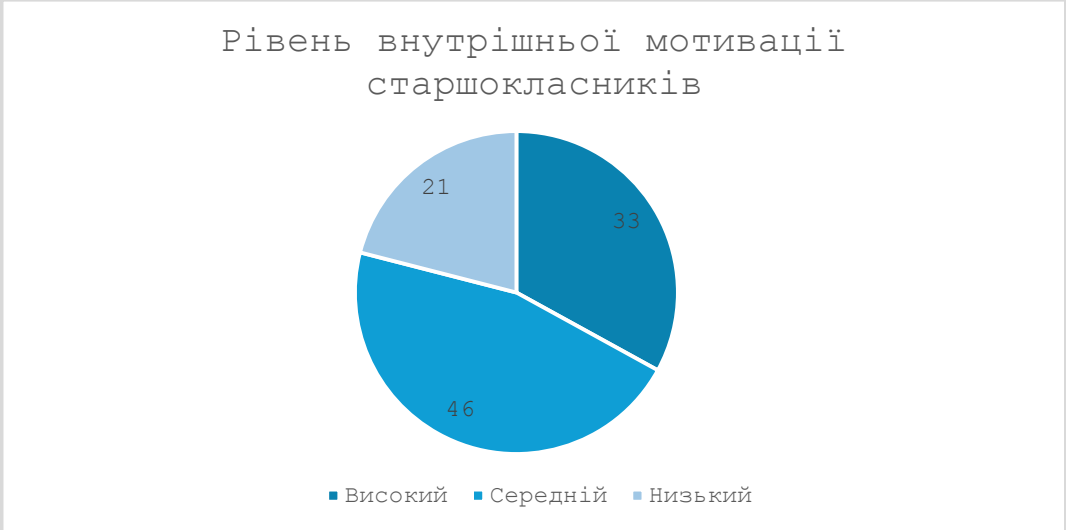

Рис. 2.1. Рівень внутрішньої мотивації старшокласників

Організація та методологія дослідження забезпечили комплексний підхід до вивчення мотиваційної сфери старшокласників, що дозволило отримати об’єктивну та достовірну інформацію про рівень внутрішньої мотивації та її роль у формуванні усвідомленого вибору професії.

Діаграма демонструє пропорції учнів із високим, середнім та низьким рівнем мотивації, що дозволяє швидко оцінити стан мотиваційної сфери класу [45].

Для встановлення взаємозв’язку між внутрішньою мотивацією та усвідомленістю професійного вибору учнів були зіставлені результати опитування за двома критеріями: рівень мотивації та ступінь усвідомленості вибору професії (таблиця 2.3).

Таблиця 2.3.

Залежність усвідомленості професійного вибору від рівня внутрішньої мотивації

Рівень внутрішньої мотивації	**Висока усвідомленість**	**Середня усвідомленість**	**Низька усвідомленість**	**Всього**
Високий	32	8	0	40
Середній	20	30	5	55
Низький	5	12	8	25
Всього	57	50	13	120

Дані демонструють, що високий рівень внутрішньої мотивації корелює з високою усвідомленістю професійного вибору. Учні із середнім рівнем мотивації переважно проявляють середню усвідомленість, а ті, у кого низький рівень мотивації, значно частіше не усвідомлюють власного професійного вибору.

РОЗДІЛ 3 ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ВНУТРІШНЬОЇ МОТИВАЦІЇ СТАРШОКЛАСНИКІВ

3.1. Роль школи у формуванні внутрішньої мотивації учнів

Школа виступає ключовим середовищем для розвитку внутрішньої мотивації старшокласників, оскільки саме навчальний простір надає можливості для формування інтересу до пізнання, самостійності у прийнятті рішень та розвитку професійних схильностей. Внутрішня мотивація у цьому контексті розглядається не лише як особиста характеристика учня, але й як результат взаємодії з освітнім середовищем, педагогічними стратегіями та соціальними умовами.

Значення школи у формуванні внутрішньої мотивації полягає, перш за все, у створенні атмосфери, що стимулює активну пізнавальну діяльність. Учні, які відчувають підтримку вчителів, мають можливість обирати способи виконання завдань та брати участь у проєктній діяльності, демонструють вищий рівень зацікавленості та готовності до самостійного навчання. Успішне поєднання навчального процесу з практичною діяльністю дозволяє учням відчути значущість власних зусиль і результатів, що, у свою чергу, підвищує внутрішню мотивацію та сприяє усвідомленому професійному самовизначенню [52].

Педагогічна підтримка, орієнтована на розвиток особистої автономії учнів, виступає ключовим фактором освітнього процесу. Школа, яка стимулює самостійний вибір навчальних завдань, а також залучення до гуртків, клубів і наукових проектів, сприяє формуванню в старшокласників уміння ставити перед собою цілі та ефективно їх досягати. Такий підхід забезпечує стійкий інтерес до навчання, розвиток критичного мислення та саморефлексії, що є важливими чинниками внутрішньої мотивації [26].

Серед ефективних методів, що застосовуються у школі для стимулювання внутрішньої мотивації, виділяють інтерактивні та проблемно-орієнтовані форми навчання, роботу в команді, участь у проєктній діяльності та дослідницьких практикумах. Ці методи дозволяють старшокласникам бачити результати своєї діяльності, співставляти власні здібності з практичними вимогами, а також відчувати задоволення від процесу навчання.

Окрему роль відіграє формування ціннісного ставлення до професійного вибору. Школа через профорієнтаційні програми, зустрічі з фахівцями різних галузей та інтерактивні заходи надає учням можливість усвідомити важливість професії для особистісного та соціального розвитку. Така діяльність сприяє формуванню внутрішньої мотивації, оскільки учні самостійно оцінюють свої інтереси та здібності, зіставляють їх із соціальними та професійними потребами і роблять усвідомлений вибір щодо майбутньої діяльності.

Важливим практичним аспектом формування внутрішньої мотивації старшокласників є індивідуалізація освітнього процесу. Урахування індивідуальних особливостей, рівня підготовки, інтересів і навчальних потреб учнів сприяє підвищенню їх залученості до навчальної діяльності. Індивідуальні та диференційовані завдання дозволяють старшокласникам працювати у власному темпі, відчувати успіх і відповідальність за результати своєї роботи, що позитивно впливає на розвиток внутрішньої мотивації.

Не менш значущою є система оцінювання навчальних досягнень. Орієнтація школи не лише на підсумкові оцінки, а й на формувальне оцінювання, зворотний зв’язок і самооцінку сприяє розвитку рефлексивних умінь та внутрішньої відповідальності за навчання. За таких умов оцінка перестає бути виключно зовнішнім стимулом і починає виконувати функцію підтримки внутрішнього прагнення до самовдосконалення [51].

Особливу роль у формуванні внутрішньої мотивації відіграє взаємодія школи з батьками та соціальними партнерами. Узгоджені дії педагогів і батьків щодо підтримки інтересів і здібностей учнів створюють єдиний

мотиваційний простір, у якому старшокласник відчуває послідовність вимог і підтримку у виборі професійного шляху. Співпраця з закладами вищої освіти, підприємствами та громадськими організаціями розширює можливості для практичного ознайомлення з професійною діяльністю та підсилює внутрішню зацікавленість учнів.

Школа виступає не лише освітнім, а й мотиваційним середовищем, яке цілеспрямовано впливає на формування внутрішньої мотивації старшокласників через організацію навчальної діяльності, систему оцінювання, індивідуальний підхід та соціальну взаємодію [44].

Для узагальнення основних напрямів діяльності школи у формуванні внутрішньої мотивації старшокласників у роботі подано таблицю 3.1.

Таблиця 3.1.

Роль школи у формуванні внутрішньої мотивації старшокласників

Напрям діяльності школи	**Зміст педагогічного впливу**	**Вплив на внутрішню мотивацію**
Організація навчального процесу	Проєктне та проблемне навчання	Формування інтересу до пізнання
Педагогічна підтримка	Заохочення автономії, самостійності	Розвиток відповідальності за результати
Система оцінювання	Формувальне оцінювання, самооцінка	Підвищення внутрішньої відповідальності
Профорієнтаційна робота	Зустрічі з фахівцями, тренінги	Усвідомлення професійних інтересів
Співпраця з батьками	Узгодження освітніх і виховних впливів	Підтримка мотиваційної стійкості

Як видно з таблиці 3.1, ефективне формування внутрішньої мотивації можливе за умови комплексного впливу школи на навчальну, особистісну та професійну сферу розвитку учнів.

Окремого значення у формуванні внутрішньої мотивації старшокласників набуває розвиток навичок самопізнання та рефлексії у межах шкільного навчального процесу. Залучення учнів до самоаналізу власних досягнень, труднощів та освітніх інтересів сприяє усвідомленню особистісних ресурсів і формуванню відповідального ставлення до власного професійного майбутнього. Рефлексивні практики дозволяють

старшокласникам пов’язувати навчальні результати з майбутньою професійною діяльністю, що підсилює внутрішню мотивацію та усвідомленість вибору [35].

Важливою умовою мотиваційного впливу школи є створення ситуації успіху. Позитивний досвід досягнення результатів у навчальній, творчій або проєктній діяльності формує впевненість у власних силах і підвищує рівень внутрішньої мотивації. За умови педагогічно коректної підтримки навіть незначні досягнення учнів можуть стати підґрунтям для розвитку інтересу до навчання та майбутньої професійної діяльності.

Суттєвим чинником є також формування в учнів навичок планування та постановки цілей. Школа, яка цілеспрямовано навчає старшокласників визначати короткострокові й довгострокові цілі, аналізувати шляхи їх досягнення та оцінювати результати, створює умови для розвитку внутрішньо мотивованої поведінки. Такі вміння є важливими не лише для навчальної діяльності, а й для усвідомленого професійного самовизначення та подальшої самореалізації.

Роль школи у формуванні внутрішньої мотивації старшокласників полягає не лише у трансляції знань, а й у цілеспрямованому розвитку рефлексивних, саморегулятивних і ціннісних механізмів особистості, що забезпечують готовність учнів до відповідального професійного вибору [41].

З метою узагальнення педагогічних умов формування внутрішньої мотивації старшокласників у шкільному середовищі у роботі подано таблицю 3.2.

Таблиця 3.2.

Педагогічні умови формування внутрішньої мотивації старшокласників у школі

Педагогічна умова	**Характеристика**	**Очікуваний результат**
Ситуація успіху	Підтримка досягнень, позитивне підкріплення	Зростання впевненості та мотивації
Рефлексивна діяльність	Самоаналіз, обговорення результатів	Усвідомлення власних інтересів і можливостей
Індивідуалізація навчання	Диференційовані завдання	Підвищення навчальної залученості

Навчання цілепокладання	Планування та оцінка досягнень	Розвиток самостійності
Професійна орієнтація	Зв’язок навчання з майбутньою професією	Усвідомлений професійний вибір

Представлені у таблиці 3.2 педагогічні умови демонструють, що розвиток внутрішньої мотивації потребує системного та цілеспрямованого підходу з боку школи.

Школа є важливим фактором розвитку внутрішньої мотивації старшокласників, забезпечуючи підтримку, стимулювання та умови для самостійного вибору та розвитку професійних інтересів. Успішне поєднання педагогічних стратегій, практичної діяльності та профорієнтаційної роботи створює основу для формування усвідомленого професійного самовизначення учнів та сприяє їх активній соціалізації і самореалізації [46].

3.2. Психологічні методи і форми роботи зі старшокласниками

Психологічна робота зі старшокласниками спрямована на розвиток внутрішньої мотивації та усвідомленого професійного вибору. У сучасній практиці вона поєднує методи діагностики, корекції та профілактики, що дозволяють формувати у підлітків навички саморефлексії, усвідомлення власних цілей та цінностей, а також активного планування професійного майбутнього.

Одним із ефективних напрямів є психологічне консультування, яке допомагає учням усвідомити власні інтереси, схильності та мотиви. Під час індивідуальних або групових консультацій використовуються бесіди, вправи на самопізнання та обговорення життєвих цінностей. Така робота дозволяє старшокласникам зрозуміти, які професії відповідають їхнім внутрішнім інтересам, та виробити усвідомлений підхід до вибору навчального напряму чи кар’єри.

Велику роль відіграють психологічні тренінги та практикуми, які спрямовані на розвиток мотиваційних компетентностей, комунікативних навичок і здатності до самостійного прийняття рішень. Під час таких занять учні залучаються до інтерактивних вправ, рольових ігор та симуляцій, що дозволяє відчути значущість власних дій та пережити процес прийняття рішень у безпечному середовищі. Це формує відчуття власної ефективності, стимулює внутрішню мотивацію та підвищує готовність до професійного вибору.

Також у роботі зі старшокласниками застосовуються проєктні та дослідницькі форми діяльності, які дозволяють учням практично випробувати свої здібності та інтереси. Участь у наукових, творчих або соціальних проектах дає можливість відчути результат власної діяльності, порівняти власні навички з вимогами певної професійної сфери та оцінити свої сильні сторони. Цей досвід сприяє розвитку самостійності, усвідомленої відповідальності та внутрішньої мотивації, яка базується на інтересах та цінностях особистості.

Не менш важливим є використання інтегрованих профорієнтаційних програм, що поєднують психологічні методи з освітніми та практичними заходами. До таких програм входять тестування схильностей і компетентностей, семінари та майстер-класи з представниками різних професій, а також індивідуальне консультування щодо вибору освітнього та професійного шляху. У результаті учні отримують комплексну підтримку, яка дозволяє не лише визначити професійні інтереси, а й розвинути внутрішню мотивацію до їх реалізації.

У роботі зі старшокласниками доцільно також застосовувати методи психологічної підтримки, спрямовані на зниження рівня тривожності та невпевненості, що часто супроводжують процес професійного вибору. Старшокласники нерідко стикаються зі страхом помилки, невизначеністю майбутнього та зовнішнім тиском з боку соціального оточення, що може негативно впливати на внутрішню мотивацію. Використання релаксаційних

вправ, технік емоційної саморегуляції та елементів когнітивно-поведінкових підходів сприяє формуванню емоційної стабільності та впевненості у власних можливостях [54].

Важливе місце в психологічній роботі займає формування адекватної самооцінки та позитивного образу «Я». Через аналіз особистих досягнень, постановку реалістичних цілей і підтримку успіхів учні поступово усвідомлюють власні ресурси та потенціал. Це дозволяє їм сприймати професійний вибір не як вимушене рішення, а як можливість для самореалізації та розвитку, що безпосередньо посилює внутрішню мотивацію.

Ефективною формою роботи є також групові обговорення та дискусії, у ході яких старшокласники мають змогу обмінюватися думками, досвідом і професійними планами. Така взаємодія сприяє розвитку соціальної компетентності, навичок аргументації та усвідомлення альтернативних шляхів професійного розвитку. В умовах групової підтримки підлітки легше усвідомлюють власні інтереси та формують більш стійку мотивацію до вибору професії [34].

Таким чином, психологічні методи і форми роботи зі старшокласниками охоплюють не лише розвиток пізнавальної та мотиваційної сфер, а й емоційно-вольові аспекти особистості. Це забезпечує цілісний вплив на процес професійного самовизначення та створює умови для формування внутрішньо мотивованої, відповідальної позиції щодо майбутнього професійного шляху.

Важливим аспектом психологічної роботи зі старшокласниками є використання методів психодіагностики, спрямованих на виявлення рівня внутрішньої мотивації, професійних інтересів, ціннісних орієнтацій та особистісних особливостей учнів. Застосування опитувальників, анкет, проєктивних методик і мотиваційних шкал дозволяє отримати об’єктивну інформацію про готовність старшокласників до професійного самовизначення та визначити індивідуальні зони розвитку. Результати

психодіагностики слугують основою для побудови подальшої індивідуальної або групової корекційно-розвивальної роботи [28].

Окрему увагу в психологічній практиці доцільно приділяти розвитку навичок саморефлексії та цілепокладання. Через спеціально розроблені вправи, ведення рефлексивних щоденників, обговорення життєвих і професійних планів старшокласники навчаються усвідомлювати власні мотиви, аналізувати причини успіхів і труднощів, а також співвідносити свої інтереси з реальними можливостями. Така робота сприяє формуванню внутрішньо мотивованої позиції щодо навчання і майбутньої професійної діяльності.

Ефективність психологічних методів значною мірою залежить від систематичності та поєднання різних форм роботи. Індивідуальні консультації, тренінгові заняття, групові дискусії та практичні завдання доповнюють одне одного і створюють умови для глибшого особистісного залучення учнів. Саме комплексний підхід дозволяє не лише підвищити рівень внутрішньої мотивації, а й сформувати в старшокласників здатність до самостійного прийняття рішень та відповідальності за власний професійний вибір.

З метою оцінки результативності застосування зазначених психологічних методів у практичній діяльності було проведено аналіз їх впливу на мотиваційну сферу старшокласників, що дало змогу порівняти ефективність окремих форм роботи та визначити найбільш результативні з них [30].

У практичній частині роботи оцінено ефективність різних психологічних методів у стимулюванні внутрішньої мотивації старшокласників. Результати наведені у таблиці 3.3.

Аналіз показав, що найбільш ефективними методами є індивідуальні консультації та участь у проєктній діяльності – для 75% та 71% учнів відповідно. Це підкреслює важливість комплексного підходу до стимулювання внутрішньої мотивації.

Психологічні методи і форми роботи зі старшокласниками спрямовані на формування внутрішньої мотивації через розвиток усвідомлення власних здібностей, інтересів і цінностей. Вони створюють умови для активного включення учнів у процес професійного самовизначення, стимулюють саморозвиток та підвищують ефективність підготовки до свідомого вибору майбутньої професії [36].

3.3. Рекомендації щодо стимулювання внутрішньої мотивації старшокласників

Стимулювання внутрішньої мотивації старшокласників є важливим аспектом формування усвідомленого професійного самовизначення. Ефективність цього процесу значною мірою залежить від створення умов, у яких учні можуть усвідомлено проявляти свої інтереси, розвивати здібності та відчувати задоволення від власної діяльності.

Перш за все, рекомендується забезпечувати активне залучення учнів у процес навчання та профорієнтаційної діяльності через інтерактивні та практично орієнтовані форми роботи. Участь у проєктах, дослідницьких практикумах, творчих та соціальних ініціативах дозволяє учням відчути значущість своїх дій, оцінити власні здібності та побачити результат власної діяльності. Такий досвід стимулює внутрішню мотивацію, формує відповідальність за власний вибір і підвищує інтерес до професійного розвитку [42].

Важливо також створювати умови для розвитку самостійності та автономії старшокласників у процесі навчання та прийняття рішень. Це може включати надання можливості вибору тем дослідницьких проєктів, методів виконання завдань, участі у додаткових освітніх програмах. Такий підхід дозволяє учням відчути контроль над власним навчанням, сприяє розвитку внутрішньої мотивації та формує навички саморегуляції, необхідні для професійного самовизначення [31].

Не менш важливим є систематичне надання підтримки та зворотного зв’язку. Психологічна підтримка з боку педагогів, психологів та наставників допомагає старшокласникам усвідомити власні сильні сторони, визначити сфери для розвитку та мотивує до активної участі у професійних та навчальних заходах. Консультативна робота, групові обговорення та аналіз особистих досягнень сприяють формуванню позитивної самооцінки та внутрішньої мотивації, що базується на реальних досягненнях і власних інтересах.

Значну роль відіграє формування ціннісного ставлення до професії та навчальної діяльності. Важливо демонструвати учням практичне значення обраної професії, соціальну цінність та можливості особистого розвитку. Профорієнтаційні програми, зустрічі з фахівцями різних галузей, участь у майстер-класах та семінарах дозволяють старшокласникам порівняти власні інтереси та здібності з вимогами професійного середовища, що стимулює усвідомлений вибір та внутрішню мотивацію.

Зазначені рекомендації доцільно розглядати не ізольовано, а як взаємопов’язані складові єдиного мотиваційного простору школи. Формування внутрішньої мотивації старшокласників відбувається в результаті одночасного впливу педагогічних, психологічних та організаційних чинників, які взаємодіють між собою та підсилюють мотиваційний ефект. Відсутність системності у реалізації навіть ефективних методів може знижувати їх результативність і не забезпечувати стійких змін у мотиваційній сфері учнів.

У практичній діяльності школи важливо забезпечити узгодженість навчального процесу, профорієнтаційної роботи та психологічної підтримки. Саме комплексне поєднання педагогічних стратегій, практично орієнтованих форм навчання та методів розвитку особистісної автономії дозволяє створити умови, за яких внутрішня мотивація набуває стабільного характеру і стає внутрішнім регулятором навчальної та професійної активності старшокласників [49].

З огляду на багатокомпонентність процесу стимулювання внутрішньої мотивації, виникає потреба в наочному відображенні взаємозв'язків між основними чинниками її формування [53].

Для наочного відображення факторів, що впливають на формування внутрішньої мотивації старшокласників, розроблена блок-схема (рисунок 3.1).

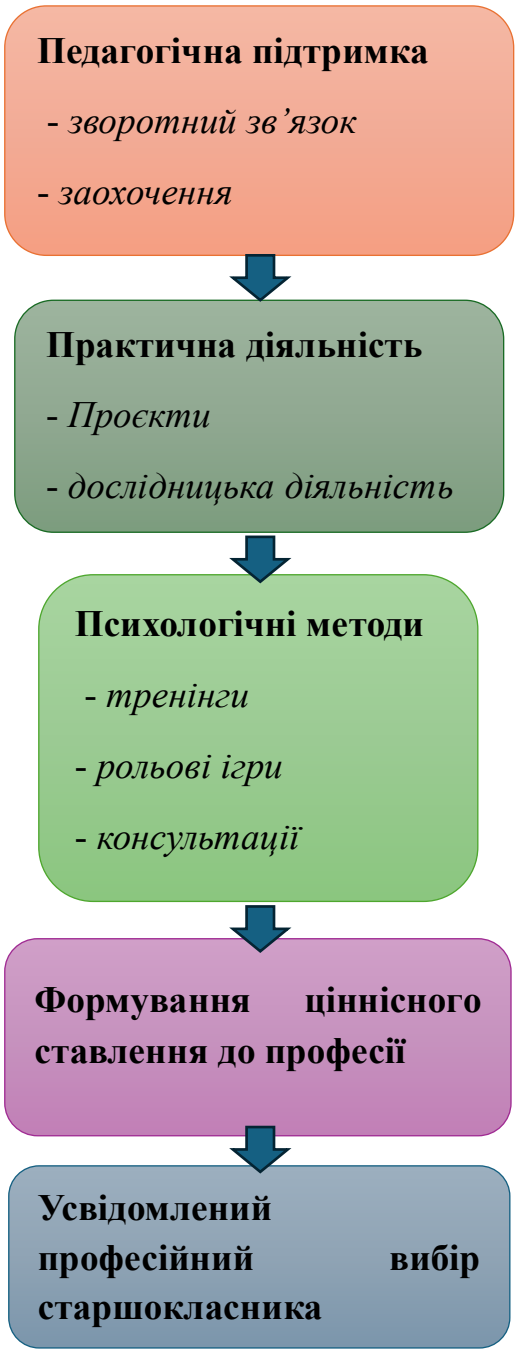

Рис. 3.1. Формування внутрішньої мотивації старшокласників

Рисунок 3.1 ілюструє комплексний вплив ключових факторів на формування внутрішньої мотивації старшокласників. Педагогічна підтримка, практична діяльність та психологічні методи взаємодіють і сприяють розвитку ціннісного ставлення до професії, що, у свою чергу, забезпечує усвідомлений професійний вибір.

Окремої уваги потребує розвиток у старшокласників навичок рефлексії та усвідомлення власного мотиваційного стану. Доцільним є впровадження рефлексивних методів роботи, зокрема ведення мотиваційних щоденників, анкетування щодо навчальних і професійних інтересів, обговорення особистих освітніх цілей у груповому форматі. Такі методи сприяють глибшому усвідомленню учнями причин власної активності, формуванню внутрішніх мотивів навчання та професійного самовизначення.

Рекомендується також системно інтегрувати елементи навчання навичок самопланування та цілепокладання. Формування вміння визначати особисті освітні й професійні цілі, планувати кроки їх досягнення та аналізувати результати діяльності підвищує рівень внутрішньої мотивації, оскільки учні починають сприймати навчання як інструмент реалізації власних життєвих планів. У перспективі це сприяє підготовці старшокласників до самостійного прийняття рішень у професійній сфері [29].

Важливою рекомендацією є також розвиток партнерської взаємодії між школою, сім’єю та соціальним середовищем. Узгоджена позиція педагогів і батьків щодо підтримки інтересів та професійних прагнень учнів створює стабільне мотиваційне середовище. Ініціативи щодо залучення представників професійних спільнот, закладів вищої освіти та суб’єктів господарювання сприяють розширенню уявлень старшокласників про реальні вимоги ринку праці, що підвищує соціальну значущість освітньої діяльності [43].

Доцільним є також врахування індивідуальних відмінностей старшокласників у рівні мотивації, пізнавальних інтересах і професійних намірах. Індивідуалізація профорієнтаційної та мотиваційної роботи дозволяє створювати умови, за яких кожен учень може реалізувати власний потенціал,

що є ключовим чинником розвитку внутрішньої мотивації та готовності до майбутньої професійної самореалізації.

Стимулювання внутрішньої мотивації старшокласників вимагає комплексного підходу, який поєднує інтерактивні та практичні форми навчання, розвиток самостійності, психологічну підтримку та формування ціннісного ставлення до професійної діяльності. Реалізація цих рекомендацій сприяє підвищенню мотиваційної активності учнів, розвитку усвідомленого підходу до професійного вибору та формуванню готовності до ефективної самореалізації у майбутній професійній сфері [48].

ВИСНОВКИ

У ході дослідження впливу внутрішньої мотивації на професійне самовизначення старшокласників було проведено теоретичний аналіз проблеми, емпіричне вивчення мотиваційної сфери учнів та розроблено практичні рекомендації щодо стимулювання внутрішньої мотивації.

Теоретичний аналіз підтвердив, що внутрішня мотивація є ключовим чинником усвідомленого професійного вибору. Було встановлено, що мотиваційна сфера особистості старшокласника включає потреби, інтереси, ціннісні орієнтації та прагнення до самореалізації, які визначають готовність до професійного самовизначення. Внутрішня мотивація формує активність учнів у навчальній діяльності, сприяє розвитку самостійності, критичного мислення та здатності до саморефлексії, що є необхідними умовами для усвідомленого вибору професії.

Аналіз зарубіжних досліджень показав, що професійне самовизначення розглядається як багатовимірний процес, що включає когнітивні, мотиваційні, поведінкові та ціннісно-орієнтаційні аспекти. Встановлено, що внутрішня мотивація визначає стійкість професійних намірів, а її розвиток підтримується інтерактивними формами навчання, участю в практичних і проєктних заходах, психологічним супроводом та формуванням усвідомленого ціннісного ставлення до професії [37].

Емпіричне дослідження, проведене на базі загальноосвітнього закладу, дозволило виявити рівень внутрішньої мотивації старшокласників та простежити її вплив на усвідомленість професійного вибору. Більшість учнів (46%) демонструють середній рівень внутрішньої мотивації, тоді як високий рівень спостерігається у 33% учнів. Учні з високим рівнем внутрішньої мотивації, активніше залучаються до навчальної та профорієнтаційної діяльності, демонструють усвідомленість професійних намірів і готовність до самостійного прийняття рішень. Низький рівень мотивації (21%) потребує особливої уваги, оскільки він може негативно впливати на усвідомлений вибір професії.

Практичні аспекти формування внутрішньої мотивації включають активне залучення учнів у навчальну та проектну діяльність, розвиток автономії та самостійності у навчанні, психологічну підтримку і надання зворотного зв’язку, а також формування ціннісного ставлення до професійної діяльності. Застосування психологічних методів і форм роботи, таких як консультування, тренінги, рольові ігри, проєктна та дослідницька діяльність, створює умови для розвитку усвідомленого професійного вибору та підвищення мотиваційної активності учнів.

Проведене дослідження підтвердило важливість внутрішньої мотивації у формуванні усвідомленого професійного самовизначення старшокласників. Розроблені рекомендації можуть бути використані в освітній та профорієнтаційній практиці для підвищення мотиваційної активності учнів, сприяння їх саморозвитку та підготовки до свідомого вибору майбутньої професії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антоненко Т. Л. Психологічні засади становлення ціннісно-смислової сфери особистості майбутнього фахівця : дис. … д-ра психол. наук : 19.00.07 – Запоріжжя : Запорізький нац. ун-т, 2019. 401 с.

2. Арон І. С. Психологічна готовність до професійного самовизначення // Вісник Київського держ. ун-ту ім. Н. А. Некрасова. 2010. № 1. С. 237.

3. Артеменко О. А. Структурні компоненти та критерії оцінки професійної спрямованості старшокласників – вихованців позашкільних навчальних закладів. Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2013. Вип. 17, кн. 1. С. 62–72.

4. Арцишевська О. Сутнісний аналіз самовизначення людини . 2013. № 11. С. 9–12.

5. Білоус О. В. Вікова психологія : навч. посіб. Чернігів : Чернігівський нац. пед. ун-т ім. Т. Г. Шевченка, 2015. 108 с.

6. Боришевський М. Й. Дорога до себе: Від основ суб'єктності до вершин духовності. К. : Академвидав, 2010. 416 с.

7. Бохонкова Ю. О., Ліпський А. В. Теоретико-методологічний аналіз проблеми адаптації особистості в умовах травмівного досвіду. Теоретичні і прикладні проблеми психології та соціальної роботи : зб. наук. праць Східноукраїнського нац. ун-ту ім. В. Даля. – Київ : Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2024. № 3 (65). Т. 1. С. 47–59.

8. Булах І. С. Психологічні основи особистісного зростання підлітків Київ : Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова, 2020. 42 с.

9. Булах І. С. Психологічні основи особистісного зростання підлітків : автореф. дис. … докт. психол. наук : 19.00.07 . Київ : Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова, 2020.– 42 с.

10. Варбан Є. О. Особистісна рефлексія як ресурс психологічного подолання . *Вісник Харківського нац. пед. ун-ту ім. Г. С. Сковороди. Психологія*. Х.: ХНПУ. 2010. Вип. 37. С. 41–51.

11. Василенко Л. П. Психологічні особливості професійного самовизначення старшокласників. К., 2019.

12. Васильєва О. А. Фактори професійного самовизначення особистості в сучасних умовах *Наука і освіта : наук.-практ. журнал*. 2011. № 1. С. 19–23.

13. Вечірко М. С. Зміст та структура категорії професійного самовизначення майбутнього вчителя філологічних спеціальностей. 2011. 75 с.

14. Волощук І. П. Професійний розвиток особистості в системі її ціннісних орієнтацій . *Вісник Харківського нац. ун-ту.* Харків, 2016. № 75. С. 70–74.

15. Галян О. І., Галян І. М. Мотиваційно-ціннісний компонент професійного вибору майбутніх психологів на етапі оптації. *Науковий вісник Львівського держ. ун-ту внутрішніх справ. Серія психологічна*. 2012. Вип. 1. С. 122–131.

16. Герасіна С. В. Діловитість як передумова успішної самореалізації у системі конкурентоздатності сучасного фахівця 2015. Вип. 28. С. 82–94.

17. Гордійчук К. Психологічні особливості професійного самовизначення старшокласників. *Психологія: реальність і перспективи*. 2019. № 13. С. 15-19.

18. Дубовик О. О. Мотивація вибору професії у студентів вищих навчальних закладів: психолого-педагогічний аспект. *Науковий вісник Херсонського держ. ун-ту*. Херсон, 2019. – 116 с.

19. Завацька Н. Є., Жигаренко І. Є., Гейко Є. В., та ін. Соціально-психологічні засади особистісно-професійної адаптації фахівців соціономічного профілю : монографія / ред. І. Є. Жигаренко, Н. Є. Завацька. К. : ПВТП «LAT&K», 2023. 252 с.

20. Занюк С. С. Психологія мотивації. К. : Либідь, 2002. 304 с.

21. Іванова І. В. Фактори успішного професійного самовизначення молоді: психологічний аспект. *Наукові записки Кіровоградського нац. техн. ун-ту*. Кіровоград, 2015. – 19 с.

22. Іванова О. В. Розвиток смисложиттєвих орієнтацій юнаків і дівчат : метод. рекомендації. – Київ : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2018. 36 с.

23. Калюжна І. П. The problem of professional self-identification of highschool pupil: theoretical aspect. *Науковий вісник Миколаївського держ. ун-ту ім. В. О. Сухомлинського. Психологічні науки* : зб. наук. праць. – Миколаїв, 2017. – № 1(17). С. 74–77.

24. Кириченко В. І., Нечерда В. Б., Тарасова Т. В., та ін. Соціально успішна особистість: сутність і технології виховання : навч.-метод. посіб. / ред. Т. Є. Федорченко. Кропивницький : ІмексЛТД, 2022. 181 с.

25. Клімова Н. Профільне навчання – шлях до майбутньої професії . 2013. № 5. С. 36–44.

26. Ковальчук З. Я. Психологія праці: історичний аспект і професіогенез особистості. Педагогіка і психологія професійної освіти : наук.-метод. журнал. 2010. № 4. С. 113–123.

27. Кода С. В. Особистісно-професійна компетентність педагога: теорія і практика : зб. матеріалів IV Всеукр. наук.-метод. практич. конф. (27 лютого 2020 р.) / заг. ред. Л. В. Сєрих. – Суми : НІКО, 2020. – 364 с.

28. Костюк Г. С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості. К. : Рад. школа, 1989. 608 с.

29. Крупська С. В. Професійне самовизначення як складова успішної кар'єри. Київ. 2019. 98 с.

30. Лупійко Л. В., Бунчук А. О. Психологічні особливості професійного самовизначення старшокласників. *Актуальні проблеми теоретичної та консультативної психології :* матеріали V Міжнар. наук.-практ. інтернет-конференції. Вип. 2. Київ : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2021. С. 59–62.

31. Магдисюк Л. І. Діагностика психологічної готовності до виходу на пенсію осіб пізньої зрілості *Наука і освіта*. 2016. № 2–3. С. 144–149.

32. Максименко С. Д. Генезис здійснення особистості. К. : ТОВ «КММ», 2006. 240 с.

33. Михайличенко В. Є., Полянська В. В. Роль мотивації навчально-пізнавальної діяльності у формуванні професійної спрямованості студентів Запоріжжя : КПУ. 2011. Вип. 17 (70). С. 320–327.

34. Моргун В. Ф. Психологічна діагностика та корекція професійного самовизначення особистості. Полтава, 2012.

35. Морін О. Л. Професійне самовизначення учнівської молоді в умовах освітнього округу : монографія. Харків : «Друкарня Мадрид», 2020. 220 с.

36. Морін О. Л. Аспекти проблеми формування професійно-ціннісних орієнтацій учнів до трудової діяльності. *Інноваційна педагогіка*. 2020. № 28. С. 259–263.

37. Морін О. Л. Професійне самовизначення учнівської молоді. *Профтехосвіта*. 2021. № 3–4 (148). С. 8–16.

38. Мотрук Р. В. Етнокультурні чинники професійного самовизначення особистості. Івано-Франківськ : ДВНЗ «Прикарпатський нац. ун-т», 2013. 232 с.

39. Олійник К. С., та ін. Теоретико-методичні засади дослідження особистісних змінювань практичних психологів. *Теоретичні та методичні аспекти соціальної діяльності* : монографія / ред. Л. О. Данильчук, Л. І. Романовська. – Хмельницький : ФОП Цюпак А. А., 2020. Т. 3. С. 159–200.

40. Оліховська Л. П. Теоретичні основи професійного самовизначення: психологічний аспект. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота»*. 2016. Вип. 2 (39). С. 161–164.

41. Оліховська Л. П. Теоретичні основи професійного самовизначення: психологічний аспект // Науковий вісник Ужгородського

університету. Серія «Педагогіка. Соціальна робота». – 2016. – Вип. 2 (39). – С. 161–163. Петриченко Л. Професійне самовизначення особистості як психолого-педагогічна проблема . *Освіта. Інноватика. Практика*. 2023. Вип. 11(5). С. 52–58.

42. Охріменко З. В. Методичне забезпечення вивчення стану сформованості професійно-ціннісних орієнтацій учнів до трудової діяльності психологів на етапі оптації. *Вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2015. Вип. 31, т. 5. С. 53–64.

43. Петриченко Л. Професійне самовизначення особистості як психолого-педагогічна проблема. *Освіта. Інноватика. Практика*. Вип. 11(5), 2023. С. 52–58.

44. Рибалка В. В. Психологія честі та гідності особистості. К. : ІПППО, 2010.

45. Савчин М. В., Василенко Л. П. Вікова психологія : навч. посіб. 2-ге вид., доповнене. К. : Академвидав, 2011. – 368 с.

46. Сердюк Л. З. Психологічні особливості професійного самовизначення старшокласників . *Освіта регіону*. 2011. 26 с.

47. Теслюк К. В. Соціальне програмування життєвого шляху особистості, його форми і моделі : дослідж. на здобуття освіт.-кваліфікац. рівня «Магістр» за спец. 231 Соціальна робота. Тернопіль : ЗУНУ, 2020.

48. Тітова Т. Є. Формування ціннісних орієнтацій майбутніх психологів у процесі професійної підготовки К.. 2012. – 200 с.

49. Ткаченко М. В. Чинники професійного самовизначення учнів як фактор самореалізації особистості. *Освіта та розвиток обдарованої дитини*. Київ, 2013. № 19. С. 70–78.

50. Траверсе Т. М. Психологія праці : навч.-метод. посіб. Київ : Інститут післядипломної освіти КНУ ім. Т. Шевченка, 2004. –116 с.

51. Фрадинська А. П. Мотивація як чинник формування професійних очікувань майбутніх фахівців. *Психологічні перспективи*. Луцьк : Волин.

нац. ун-т ім. Лесі Українки, Ін-т соц. та політ. психології, 2011. Вип. 18. С. 270–278.

52. Чорна І. М. Акмеологічні підходи до розробки та впровадження структури державної системи профорієнтації в Україні. *Сучасні акмеологічні дослідження : теоретико-методологічні та прикладні аспекти* : монографія Київ : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2016. С. 181–200.

53. Штіфурак В. С., Коліжук Г. В., Мельник І. М. Профорієнтаційна діяльність: теорія та практика : навч. посіб. Вінниця : ТОВ «Ландо ЛТД», 2013. 418 с.

54. Almashi S. I. Value orientation as a basis for the formation of professional competence . *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*. II(13), Issue 26, 2014. P. 38–50.

55. Burkovičová R. Motivation to Become a Preschool Teacher. *New Educational Review*. 2016. № 1. P. 181–191

56. Creed P., Tilbury C., Buys N., Crawford M. Cross–lagged relationships between career aspirations and goal orientation in early adolescents. *Journal of Vocational Behavior*. 2019. Vol. 78, Issue 1. P. 92–99.

57. Deci E. L., Ryan R. M. Self-determination theory: Basic psychological needs in motivation, development, and wellness. New York : Guilford Publications, 2017. 756 p.

58. Hochheimer J. L. Communication, Spirituality and the Sharing of Meaning . Oxford : Inter-Disciplinary Press, 2017. P. 21–28.

59. Koessel K. C. The Relationship between Spirituality and Personality. Ph.D. dissertation. Department of Counseling Psychology and Counselor Education, Western Michigan University, USA, 2011. 202 p.

60. Maslow A. Motivation and personality. New York : Harper & Row, 1954.

61. Moberg D. O. Assessing and Measuring Spirituality: Confronting Dilemmas of Universal and Particular Evaluative Criteria. *Journal of Adult Development.* 2012. №9(1). P. 47–60.

62. Zavatska N., Hoi N., Kozmenko O., Kosheleva N., Zavatskyi Y., Yaremko R. Empirical research of student leadership's content parameters. *Amazonia Investiga*. 2022. № 11 (51). P. 40–49.